

Заслугує уваги аналіз Л. М. Сафонік впливів соціальних зрушень в Україні на процес конституювання сенсу життя та наголошення авторкою на тому, що співдружність є смисловим способом співіснування у-сенсі в глобалізованому світі (299–303). Погоджуємося з положенням, що у світі немає більш конструктивної моделі співіснування людей як життя у комунікативній співдружності, оскільки світ переповнений технічними можливостями знищення людської цивілізації, і саме тому, незважаючи на усі застороги, життя у співдружності має стати сенсом життя людини у глобалізованому світі (304–314).

У підсумку зазначимо, що дослідження Л. М. Сафонік викликає наукову зацікавленість та дослідницький інтерес актуальністю теми та концептуальною лінією дослідження, змістовною повнотою, практичною значимістю монографічної роботи, оскільки це дослідження зі сфери соціальної філософії, в процесі якого було з'ясовано низку питань щодо феномену сенсу життя. Отримані результати можуть бути використані в соціально-педагогічній – під час розробки соціальних та педагогічних проектів та методик смислопошуку, психологічній та психіатричній практиці – під час безпосередньої психологічної реабілітації та корекції психологічно травмованих, у навчальному процесі – в процесі підготовки нормативних курсів з метафізики, онтології, антропології, аксіології та соціальної філософії, а також у процесі написання підручників, навчальних і методичних посібників.

Kutsepal S. V., Ph.D., professor, head of the humanitarian and socio-economic disciplines, Poltava Institute of Law of the National University of Law named after Yaroslav Mudryj (Ukraine, Poltava)

Review of the monograph: Safonik Lydia «Buttevist meaning of human life»: monograph / Lydia Safonik. – Lviv: Lviv National University named after Ivan Franko, 2016. – 350 p.

* * *

Зварич І. Т.,
доктор політичних наук, професор, професор,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника (Україна,
Івано-Франківськ), ea201@ukr.net

НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ: ВІД ПЕРЕБУДОВИ ДО СЬОГОДЕННЯ

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: І. РАФАЛЬСЬКИЙ.
НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ
УКРАЇНИ: ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ І ЗОВНІШНІ
ВПЛИВИ. – Київ – Ніжин: ІПіЕНД ім. І. Ф. КУРАСА
НАН України, 2016. – 480 с.**

Нині наукова громадськість має можливість ознайомитися з новою працею Ігоря Рафальського, що присвячена питанням етнополітології та етнодержавознавства. Назва його монографії «Національно-державне самовизначення України: внутрішні чинники і зовнішні впливи» (Київ–Ніжин: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. – 480 с.) перегукується з назвою та темою попереднього дослідження «Феномен українського національного самовизначення» (Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. – 240 с.). Але нове дослідження базується на іншому фактологічному матеріалі та є досвідом

зпровадження нового концептуального погляду на перебіг етнополітичних і державотворчих процесів в Україні.

У «Феномені українського національного самовизначення» автор звертається до традиційної етнополітологічної теми – становлення політичної нації та національної держави. Зокрема, докладно простежуються основні шляхи розвитку політичної нації, приділяється увага всім його етапам і політичним проявам, від зародження національної ідеї та просвітницького руху до сепаратистських й іредентистських рухів, без яких, як правило, не обходиться жодна боротьба за національну державу. Рецензована ж праця лише побіжно торкається питання націогенезу, натомість головна увага акцентується на векторах національно-державного розвитку. Відтак спостерігається синтез етнонаціональної проблематики та дослідницького предмета, який, зазвичай, охоплюється спеціальністю «політичні інститути та процеси» й почасти «теорія та історія політичної науки». І це, на наш погляд, уможливило розширення предметної бази етнополітології, сприяє подальшому розвитку цієї галузі політичної науки.

Хронологічні межі представленого читачам дослідження охоплюють 1985–2016 роки, від початку Перебудови в СРСР до сьогодення. Обрані хронологічні межі, вочевидь, і зумовили необхідність аналізувати не лише суто етнополітичні прояви – взаємозв'язок між етнонаціональними та політичними процесами, – а й становлення та діяльність державно-політичних інститутів і зовнішньополітичне самовизначення незалежної України.

Зауважимо, питання національного самовизначення у сферах культури, релігії, економіки, політики тощо – ключові для етнополітології. Саме це поняття – «самовизначення» – автор монографії застосовує для аналізу й осмислення розвитку української нації вже в статусі державної нації. Тому-то автор і використовує поняття «національно-державне самовизначення України», охоплюючи ним і самовизначення української нації, і самовизначення Української держави. Завдяки такому розширенню предметного поля поняття «самовизначення» автор виходить на основну концепцію свого дослідження. Суть її полягає в наступному: без існування української нації ніяка незалежна Україна, звісно, була б неможлива; але розвиток нації не припиняється із проголошенням незалежної держави, адже нація не є феноменом, який, набувши певних нормативних рис, стягнувши своєрідної завершеності, припиняє свій розвиток. Нація, і на цьому акцентує увагу автор монографії, продовжує розвиватися, використовуючи для цього державно-політичні інститути, яких вона була позбавлена до набуття незалежності. Відповідно, простежуючи становлення державно-політичних інститутів і міжнародно-політичне самовизначення держави, до снаги бачити форми самовизначення нації вже в державному статусі.

Чи є інформативним для розуміння особливостей розвитку української нації, скажімо, питання участі України у функціонуванні СНД? Вочевидь, що так. Адже ставлення громадськості до СНД і РФ достеменно відображає ступінь національного самоусвідомлення громадян України. Чи є так само інформативним ступінь прихильності громадян до євроатлантичного вектора розвитку України – інтеграції в ЄС і НАТО? Безперечно,

оскільки ставлення до євроінтеграції та приєднання України до НАТО відображає бачення громадянами належного та необхідного розвитку самої України. Демократичний процес в Україні, означений боротьбою між політичними силами та революційними подіями, і є тією формою, в якій розкривався також і процес етнополітичний – розвиток української нації в умовах незалежності України.

Згаданим векторам національно-державного самовизначення України – відносинам із РФ та процесам євроатлантичної інтеграції – в монографії І. Рафальського присвячено чільну увагу. Розгляд суспільно-політичного життя в Україні в силових полях цих двох протилежних полюсів надає дослідженню не лише наукового, а й політичного значення, суголосного тим питанням, які перебувають у порядку денному сьогодення.

Означивши місце монографії в царині етнополітології й розкривши її основну концепцію, звернімося до самого тексту. Монографія складається зі вступу, п'яти розділів і висновків; джерельна база дослідження включає наукові праці українських і зарубіжних авторів, нормативно-правові акти, які відображають державно-політичний процес, інформаційні повідомлення та матеріали соціологічних досліджень.

Вступ до монографії оформлений за вимогами, які встановлені для наукових праць із політології. Розкриваючи актуальність теми дослідження, автор відзначає, що поняття «самовизначення» фігурує й у преамбулі Конституції України. Завдяки цьому поняттю законодавці наголосили, що саме «право українського народу на самовизначення» – це те підґрунтя, завдяки якому відбулося утвердження Української держави. І цей акцент, як на наш погляд, є актуальним, адже й нині не припиняються підспудні спроби нівелювати український етнокультурний зміст держави.

Аби докладно не зупинятися на суто формальних аспектах оформлення монографії, відзначимо лише подані автором формулювання об'єкта, предмету і мети дослідження. Зокрема зазначається, що об'єктом є процес суверенізації України в добу Ребудови та подальший поступ нації- та державотворення; предметом – національно-державне самовизначення України; мета – наукове осмислення характерних особливостей і закономірностей процесу національно-державного самовизначення України. Отже, як бачимо, національно-державне самовизначення України розкривається дослідником як смисловий і стрижневий складник багатоманітного суспільно- і державно-політичного процесу, починаючи з доби Ребудови.

Перший розділ монографії – «Теоретико-методологічні засади дослідження феномена національно-державного самовизначення» – містить аналіз теоретичної бази дослідження і, що важливо, досвід концептуалізації ключового поняття «національно-державне самовизначення». Зокрема І. Рафальський пише, що дотепер поняття «національно-державне самовизначення» використовувалося лише в праці Т. Горбань – цілком успішній спробі виявити етапи розвитку політичної думки та політичних процесів в Україні. Як показано Т. Горбань, злам XIX–XX ст. є переходом від «націоналізації» суспільно-політичних рухів, коли безпосереднім предметом діяльності було формування «національної самосвідомості» українського

народу, до «національно-державницького етапу» – діяльності, спрямованої на «політизацію» національної самосвідомості. Тобто, І. Рафальський приймає «політизацію» як ключовий критерій для розрізнення «національного самовизначення», яке досить докладно проаналізоване в науковій літературі, та «національно-державного самовизначення», відповідно й приділивши у своїй праці істотну увагу інституційному чинникові та зовнішньополітичному самовизначенню України.

Відповідно вже в першому розділі автор пропонує таку дефініцію національно-державного самовизначення – це процес, який, з одного боку, розгортається як реакція на зовнішні виклики, а з другого – має характер утвердження власної суб'єктності. Тобто, національно-державне самовизначення, акцентує І. Рафальський, завжди розгортається щодо «чогось» (певних викликів), реалізуючись у формі реакцій; разом із тим, завдяки акту самовизначення, відбувається актуалізація суб'єктності.

У другому розділі – «Суспільно-політичні перетворення та процес суверенізації України: 1985–1991 рр.» – автор звертається до історичного періоду, який (і це, напевно, буде несподіванкою для читачів!) не знайшов докладного висвітлення та теоретичного узагальнення в науковій літературі. У політичній науці хрестоматійною є теза про актуалізацію демократичних перетворень і національного самовизначення в республіках СРСР процесом Ребудови. Утім щодо тлумачень цілей і завдань Ребудови має місце значна суперечливість суджень, зазначає І. Рафальський. У текстах організаторів Ребудови зображується картина цілеспрямованого зламу базових принципів радянського режиму – марксистської ідеології, однопартійної системи та планової економіки. Однак, як показує автор монографії, ця «хрестоматійна» теза теоретиків Ребудови не знаходить підтвердження. Натомість постає інша картина цього історичного періоду: провідні політичні гасла доби Ребудови – демократизація, плюралізм, гласність тощо – були суто маніпулятивними, покликани приховати незмінну сутність радянського та російського режимів – імперіалізм.

Третій розділ монографії – «Національно-державне самовизначення України в умовах суспільно-політичної та соціально-економічної невизначеності: 1992–1996 рр.» – присвячений періоду, який, за формулюванням автора, є визначальним для суспільно-політичного життя України, оскільки він став часом визначення чинних і дотепер формальних і неформальних інститутів – Конституції України й олігархічного політичного режиму. Звертаючись до зовнішньополітичного самовизначення, автор показує, що попри тиск РФ, яка, продовжуючи імперську політику, не полишала спроб дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію в Україні, зокрема й на Кримському півострові, саме в цей період відбулося укладання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (1994 рік), а також міжчасової Угоди між Україною та ЄС про торгівлю та торговельне співробітництво (1995 рік). Ці угоди поклали початок імплементації Україною норм і стандартів ЄС, заклавши онови євроінтеграційного вектору національно-державного самовизначення України.

Четвертий розділ монографії має назву «Усталення олігархату як деструктивного прояву демократичного режиму в Україні: 1996–2004 рр.». Автор наголошує, що з ухваленням Конституції (Основного закону) нашої держави було ознаменовано новий етап національно-

державного самовизначення України, окреслено вектори подальшого розвитку українського суспільства і держави. Разом з тим, унормовані Конституцією модель народовладдя, демократії, поділу владних повноважень, принципів самоврядування безпосереднього впливу на політичні й управлінські практики не мала, оскільки, значною мірою, визначалися впливом на суспільно-політичні процеси потужних фінансово-промислових груп, котрі сформувалися наприкінці 1990-х років. Усталення олігархату як форми поєднання корумпованої політичної влади, тіньової економіки та кримінального світу, як домінування номенклатурно-корпоративних кланів уможливив утилітарне використання олігархами демократичних норм і процедур, утворив своєрідний симбіоз олігархії та авторитаризму. Хоча й опосередкований, але досить значний негативний вплив мав цей симбіоз на діяльність політичної опозиції й загалом на стан національно-демократичного руху. Певну маргіналізацію цього руху вдалося подолати лише в результаті народного спротиву – Помаранчевої революції, котра визначила нові орієнтири суспільного розвитку, актуалізувала процеси формування української політичної нації на основі демократичних політичних цінностей.

П'ятий розділ – «Національно-державне самовизначення України та поляризація ідентичностей: 2005–2016 рр.» – охоплює найдраматичніший період незалежної України. Як наголошує автор, революційні події в Україні (Помаранчева революція та Революція гідності) свідчать про наявність істотних суперечностей у суспільно-політичній системі України. Головною причиною, яка зумовила революційний розвиток політичних процесів, є боротьба олігархічних груп за контроль над рентними галузями економіки. Утім, автор відзначає, що попри воєнну агресію РФ, Україна продовжила курс на підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Угода про асоціацію є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором, що коли-небудь укладався Європейським Союзом.

Отже, монографія «Національно-державне самовизначення України» присвячена розкриттю суттєвої теоретико-практичної проблеми – концептуальних уявлень і практик національно-державного самовизначення України. У ній докладно проаналізовано перебіг національно-державного самовизначення України починаючи з доби Перебудови в СРСР до сьогодення. Показано, що внутрішні чинники національно-державного самовизначення зумовлювали необхідність орієнтації на послідовну та системну імплементацію політичних, правових та соціальних стандартів ЄС, що уможливило подолання олігархічних рис державно-політичної системи України. Ми переконані, що монографія І. Рафальського буде корисною політологам і всім читачам, які цікавляться суспільно-політичним життям України.

*Zvarych I. T., Doctor of Political Sciences, Professor,
Carpathian National University named after V. Stefaniuk
(Ukraine, Ivano-Frankovsk), ea201@ukr.net*

The national self-government from Perestroika to the Present

Review of monograph: Rafalski I. National self-government in Ukraine: internal factors and external influences. – Kyiv - Nizhyn: IPIEND them. Ivan Kuras National Academy of Sciences of Ukraine, 2016. – 480 p.

* * *